

HANDÓ PÉTER

Karácsonyi Zsolt: A Krím

Orpheusz, 2015

HANDÓ PÉTER (1961) Sóshtyán

Leginkább a néprajz fogalomtárába tartozik a *nyelv-sziget* szóösszetétel, pedig sokkal tágabb az a horizont, amelyen belül létjogosultsága lehet a használatának. A nyelvhasználat ugyanis nemcsak összekapcsol embertársainkkal, de el is határol tőlük, amennyiben egyéni, lokális, társadalmon belül vagy társadalmak által elszigetelt fejlődése van. Másfelől a nyelv eszköztára segítségével tudatosul az a különbség, amit a fizikai határ, a kulturális elhatárolódás okoz.

Karácsonyi Zsolt *A Krím* című verseskötete olvasása közben elkerülhetetlenül fel kellett tennem azt a kérdést: Létezik-e nyelvfélsziget? A magyar nyelven belül Erdély ilyen-e? Mert milyen is lenne egy nyelvfélsziget? Nem teljesen elszigetelt, de csak egy keskeny „földnyelven” át tart kapcsolatot az anyatesttel. Azaz többé-kevésbé önállóan fejlődő, amit előbb-utóbb lehasít, bekebelez a tenger, az óceán. Esetleg a „népek tengere”? Az efféle táptalajon sarjadó jövő nem lehet reményteljes sem az ideszületett, sem az ideérkező számára. Ezt deklarálja az első ciklus (*Egy hét falun*) első versében (*A táj megnyitása*) a szerző, Dantét hívva segítségül: „Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel”.

Ezen a ponton lényeges tisztázni, hová is lépünk be, mert – Karácsonyi meghatározásában – ettől tán még a pokol is több bizalomra ad okot. Milyen az a táj, amely kinyitható? „[E]gészen fehér.” Még nem könyv, csak annak a lehetősége, amit „tele kell írni” az alkotás és az olvasás folyamatán keresztül. Amiben el lehet és el kell veszni, ha a képzetet nem dekódolható jelekkel tölti föl lapjait. A cél: erős fényekkel való átvilágítás, megvilágosodás (a „jelenválólét” felől).

Már itt tetten érhető az az ellentétekből építkezés, ami a kötetten végigvonul, s ami mindenképp valamilyen közties, átmeneti állapotot hivatott jelölni. Például a kezdő vers harmadik versszaka így zárul: „kiolvasható a házsorokból, / hogy nem lesz háború, és nem lesz béke sem”. Szintén megfigyelhető az a motívumismétlési technika, amely mintegy „örök visszatérést” sejtet. Ezt fokozzák a különböző és azonos konstellációkban újra és újra fölbukkanó kulcskifejezések. Ezek – fény, idő, felejtés, táj, ház – a kötet alapszókészletének markáns elemei. A fény meg- és

átvilágít, reményt ad, összekapcsol, átjár, transzcendens. Az idő kimért, régi, néma, tűnt, türelmi, átfutási, koptatott, árva, üres, érzékelhetetlen, ugyanakkor olyan zárt egység, amelyen belül a megvalósulás kizárólagosan végbemehet. A felejtés kibeszélés által is megtörténhet, szándékolt vagy szándékoltalan, lehetséges és lehetetlen, akaratlagos, végleges, személyes, visszavonhatatlan, pusztító, nehéz, növekvő. A táj nyitható, ismeretlen, természeti erőknél kitett, élettér, szubjektumon túli, irreális és valós, pusztuló, az elveszés helye. A ház kocsmá, kaszinó, lak..., ablakkal, ajtóval rendelkező zárt tér, amelyen maga a vers – nyitva a világ felé – enged kitekintést (és maga a vers vész el a kötet bezárásával). Éppily fontos a vendégszövegek (lásd Dante), irodalmi utalások (például József Attila: „hajó – volna jó” rímpár, *Medáliák*; Ady Endre: „részeg ladik”; Pilinszky János: „És hajnal lesz, és este tíz”, „csak hó és csend lesz”; Allen Ginsberg: „A hajnalig tartó csata”), áthallások (*Az ötödik pont*: Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról*) kifinomult rendszere. Karácsonyi több versénél alkalmazza a belső rímek avantgárd költészet által föllevenített technikai megoldását, vagyis klasszikus formákat klasszikustól eltérő sorokba tördel.

A háromosztatú világgép minden kultúra gyökereiben föllelhető, így a magyarban is. Ez aztán az élet minden terén, az érvényes struktúrákban viszsza-köszön. Nem véletlen tehát, hogy Karácsonyi Zsolt köteté három ciklust tartalmaz, valamint az sem, hogy ezek tizenöt (3×5), tíz (2×5), tizenöt (3×5) versből épülnek föl.

Hamvas Béla írja: „A számkoncepció dönti el annak a világnak szerkezetét és képét, amelyben élek, s így annak az életnek alakját és értelmét és súlyát és értékét, amelyet élek” (*Tabula smaragdina*). A három egyszerre jelöl aktív és szabad személyiséget, illetve közösséggel és transzcendenssel való egységet. „A létezés bázisa trinitárius.”

Az ötben a négy őselem (tűz, víz, levegő, föld) egyesül, s aki ennek jegyében áll, az rendkívüli hatalommal bír. Ennek egyik fölsőbb foka a tíz, az örök körforgás kereke, a másik a tizenöt, az ezt forgató ördög (arkangyal).

A kép további árnyalásához érdemes megemlíteni, hogy a weöresi játékosság, nyelvi, ritmikai gaz-

dagság és pontosság, éppen a szóisméltéles technikával karöltve, ráolvasásszerűvé válik, vagyis ezáltal mágikus-szimbolikus aktussá lesz. Mondhatjuk azt, ebben az univerzumban a kezdetet a lap fehérje adja, a zárást pedig – a le- és kiírás hasztalan tette után – a „jönnek a nindzsák”, azaz a fekete alakok biztosítják. A köztes térben fölvonul a teljes színskála. A mozgásirány egyértelmű. Mivel a fény felülről jön, a démonikus alakok pedig alulról, nem kíván különösebb magyarázatot az, honnan hová tartunk a befogadás során. Miféle haladásba, spirálba, forgásba vonódunk.

Hatoljunk egy kicsit mélyebbre a Karácsonyi Zsolt-i világba! Lássuk az egyes tereket!

Az első cikluscím, az *Egy hét falun* verscímként is jelen van. A benne foglalt hét a cselekvés, a teremtés, a befejezettség és a teljesség száma. Továbbá a hat napon keresztüli aktivitás eredményének betakarítására, élvezésére a hetedikén kerülhet sor. Ennek a menetét követi le és értelmezi át a vers. Ugyanakkor a teremtéssel egyenértékűként jelenik meg a megismerés, amely nem több, mint megvilágítása annak, „hogyan saját életed / első számú kockázata vagy”. Az ez elleni védekezés – hiszen a közeg nyelvi – a szavak túlórzésében realizálódik, azaz a kimondás általi létrehozás elnapolásában. A fordulat azonban így is elkerülhetetlen. Az is, hogy a „lelkes állatok” megjelenjenek. A hetedik napi megpihenés sem lehet teljes, sőt, a közegből való kilépés eszköze – a vonat – sem indul. Saját erőfeszítés kell a következő „ciklus” felé. Sor is kerül erre a *Csak voltunk szlemmekben*, a cikluszáró versben, amely egyrészt visszacsatol *A táj megnyitása* felé, másrészt behívja a második ciklus, *A félsziget*, a köztes világ kulcskifejezéseit: Erdély, test, tenger, pillanatnyiség, felesleg. Itt fölszámolódik a fölöttes én, az, amelyik meghatároz, irányít, eloszt, s létrejön az, amelyik a fiktív/szellemi tájból – lelkesen – kilép a lények által lakottba. Ebben a ciklusban számos ponton időn kívül kerülünk, az istenjelent, a képzelet munkál, az én „nem lép át a szó peremvidékén, / csupán lebeg a tűnt vizek felett”, vagy másképp: „egészen ugyanúgy vagyunk”. Élet feletti élet képei sorjáznak itt.

A második ciklus kezdő verse szerint a hiány teszi megfoghatóvá a valóságot. Az ideál, amit a múltból hoztunk, a szavak általi teremtés révén keresnénk, nincs. Erdélyország („régiszerető”) pillanatnyi állapotának tapasztalatától elfogy a levegő, bent reked. A továbbiakban hiába a szülőföldfogság, az egység szétmállóban. Ami távoli, az közel kerül, és a közeli elérhetlenné lesz. Az álom is csak elodáz – végül minden fölpszlik, elmerül. Nincs az a hajóút, amely visszavinné a „túlvilágra” (a szo-

cializmus biztonságába?), a világvége előtti időbbe. *A Kard* ugyan „átvág” az örökbe, a másik megüresedett helyére, a mozdulatlanágba, de nem rendezi el, teszi minőségivé az életet. A realizált nem az, ami egy magasabb szinten megfogalmazódott. Minden más síkon folyik: „a láthatatlan, örök tengeren”. Az a szimbolikus föld, otthon, hová az ember igyekszik, nemcsak érzékelhetetlen, hanem elérhetetlen is. Pótcselekvés a cselekvés, a hazai ízek felidézése ellenére is. *A Kaffa* szürreális képeiben a látszat is összetörik, hogy filmben szülje újra magát. Az Antoine de Saint-Exupérytól kölcsönzött gép (*Éjszakai repülés*) ugyan magasan tart a sötétségen belül, de az, ami emberi, az az „elindulásban”, „egy érintésben, ölelésben” tud leginkább megvalósulni, ezért ezt kell örökké tenni. Ebben az időfolyamon ütött résben tér vissza a levegő. A cikluszáró versben sor kerül a megérkezésre az „Erdély nevű tengerre” (s nem a „Krim-félszigetre”), amely alá „elsüllyedt minden”. A „vén kapitány” (Isten) oda lett, „egyetlen fényteli társ” (Lucifer) maradt. Innen a „fenti vizek felé” vezethet út.

A Szellem képes lebegni a vizek felett, ugyanakkor önmagáért való és racionális – döntéseiben, cselekvéseiben is. Nem ismer szájalmat. A Lélek vele szemben megértő, elfogadó és felmentő, ehhez viszont testesülnie kell (lásd Krisztus). Ezt csak megszállhatja az Ördög, de teljes mértékben sohasem lehet az övé: a lélekrész mindig és mindenkiben fölfelé törekszik. Az, amiből a szellem és a lélek is kiköltözött már, az az anyag.

A harmadik ciklus címe: *Idegen anyag*. A Hermész Triszmegisztosz-i „örök körforgás” itt egy másik szintre emelkedik: a költő elfogadja a szüntelen újakezdés gondolatát, a saját kezébe veszi a kerék forgatását, s föloldódik az ellentétekben („A kettős láng a szív tűzét kioltja”). *A Játékban* ott van *Az ember tragédiája*-beli Lucifer, aki sarkall és kontrollál, aki játékra ösztönöz, ugyanakkor „[m]ég mielőtt túl / messzire szállna a labdád, / elkapom én, hogy végül / el ne szaladj a világból”. Ezen a tájon az ember a kezdet és a vég bűvöletében, az írás időtlenjében áll. A Hamlet-versek problematikája a helyén van. *A szárazság* nevében a majom és a köszörű egyértelműen a sorskerékre asszociáltat. Ez a forgatás azonban visszafelé visz, s minden tanulja az ellentétét, hátha ezáltal megtisztulhat. *A Kardban* jelzett üres hely (pont) elfoglalására sor került. A továbbiakban csupán a film pereg. Nem marad más, mint a felejtés, a vértől való megszabadulás, kiszállás az egészből – a fény, a szó által. Elporlasztva a „dajkamesét”. Lezárva a keringést. Bezárva a könyvet. Az örököt. Elengedve az elmerült nyelv(fél)szigetet.